

V **HISTORISCH** G VOORBURG

Tijdschrift van de Historische Vereniging Voorburg



- De dorpsjeugd en de dode
- Een begraafplaats voor Voorburg
- Het priestergraf van de St-Martinus

Jaargang 6 ■ Nummer 1 ■ 2000

Van de redactie

De belangstelling voor begraafplaatsen en kerkhoven neemt de laatste jaren sterk toe. Sommigen zijn geïnteresseerd in de gebouwen of bijzondere grafmonumenten, anderen in de symboliek of de geschiedkundige aspecten. Maar ook de rust van deze over het algemeen groene oases oefent op velen een grote aantrekkingskracht uit.

In het eerste nummer van Historisch Voorburg van deze eeuw staat een stukje Voorburgs funerair erfgoed centraal.

In het artikel *De dorpsjeugd en de dode: ongeregelde heden in 17e-eeuws Voorburg* verhaalt redactielid Anne Jacobs van de macabere incidenten die zich in juni 1619 in Voorburg voordeden naar aanleiding van de teraardebestelling van Gillis van Ledenberg buiten de Voorburgse Oude Kerk. Tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) ontstond er op politiek en kerkelijk gebied een grote controverse tussen de contraremonstranten (Gomaristen) en de remonstranten (Aminianen). Het aanstellen van

stedelijke garnizoenen, waardgelders, werd door de contraremonstranten beschouwd als een maatregel ter bevoordeling en bescherming van de remonstranten. Prins Maurits zag zijn positie verzwakken en begaf zich persoonlijk naar de steden om de waardgelders naar huis te sturen. Degenen die zich tegen het verbod van de waardgelders verzetten werden, in afwachting van een onderzoek en een proces, opgesloten. Dit lot trof ook Gillis van Ledenberg, de secretaris der Staten van Utrecht. Het is zijn lot dat de aanleiding vormde tot bizarre ongeregelde heden in 17e-eeuws Voorburg.

Aan het gebruik om in en om de kerk te begraven werd in de tweede helft van de 18e eeuw een halt toegevoegd. Iedere gemeente met een inwoneraantal boven de duizend moest vanaf die tijd een begraafplaats hebben. Ook voor de gemeente Voorburg zat er niets anders op dan op zoek te gaan naar een geschikt stuk grond. In 1875 kon uiteindelijk de Algemene Begraafplaats aan de Parkweg in gebruik genomen

worden. Ineke Verbeek-Kremer schetst in haar artikel *Een begraafplaats voor Voorburg* in het kort de historie van deze typische 19e-eeuwse begraafplaats waar beroemde Voorburgers als Winkler Prins en de schrijver Aart van der Leeuw hun laatste rustplaats vonden. Vervolgens gaat zij in op de symbolen die te vinden zijn op de toegangspoort van de begraafplaats en op een aantal markante grafzerken.

Met een enkel woord over het priestergraf van de St-Martinus wordt het eerste nummer van de zesde jaargang van Historisch Voorburg afgesloten.

De redactie van Historisch Voorburg hoopt dat u veel leesgenoegen aan dit boeiende nummer beleeft.

Inhoud

Van de redactie	3
De dorpsjeugd en de dode	4
Een begraafplaats voor Voorburg	16
Het priestergraf van de St-Martinus	24
Colofon	26

Foto omslag:

Vaas bedekt met 'groot dooiermos' op de Oude begraafplaats.

Foto M.G. Trapman, 2000

De dorpsjeugd en de dode

Ongeregeldheden in 17e-eeuws Voorburg

Op 6 en op 7 juni 1619 stuurde de Engelse ambassadeur vanuit Den Haag brieven naar Londen, gericht aan Sir Robert Naunton, de secretaris van koning James I. In die brieven maakte hij melding van enkele bijzondere gebeurtenissen in het nabijgelegen Vurburgh, zoals hij de naam spelde.

De hevige binnenlandse conflicten van het 12-jarig bestand, uitlopend op bijvoorbeeld de veroordeling en onthoofding van Johan van Oldenbarnevelt en de gevangenisstraf van Hugo de Groot op slot Loevestein, leidden in Voorburg tot incidenten die het dorp voor heel even op de politieke landkaart zetten. De ambassadeur, Sir Dudley Carleton, ging ervan uit dat die gebeurtenissen in Voorburg zijn koning zeker zouden interesseren en daarom beschreef hij ze uitvoerig in zijn brieven aan diens secretaris en voegde eraan toe: *Your honour may please to give his majesty knowledge of these particularities*. Aan deze macabere Voorburgse particularities is de hier volgende bijdrage aan Historisch Voorburg gewijd.

Anne Jacobs (1955) heeft belangstelling voor de Nederlandse taal- en letterkunde van de 17e eeuw. Hij is redactielid van 'Historisch Voorburg'.

4

Oldenbarnevelt en zijn medestanders voorgesteld als samen-zweeiders.

Gravure Chrispyn van de Pas.
Collectie Atlas van Stolk, Rotterdam



Kerk en politiek

Tijdens de wapenstilstand in de 80-jarige oorlog, het tussen Filips III van Spanje en de Republiek der Verenigde Nederlanden overeengekomen 12-jarig bestand (1609-1621), werd het land verscheurd door een complex intern conflict op politiek en kerkelijk gebied. In grote lijnen laat dit zich als volgt beschrijven. Aan de ene kant stonden de voorstanders van hervatting van de oorlogshandelingen tegen Spanje, die politiek vooral op Engeland georiënteerd waren en die als 'preciezen' streefden naar een strikte naleving van de geloofsleer van de gereformeerde kerk. Ter andere zijde stonden de voorstanders van verdere vredesonderhandelingen. Op politiek vlak waren zij vooral op Frankrijk georiënteerd en binnen de gereformeerde kerk eisten zij een plaats op voor de meer 'rekkelijke' inzichten van de theoloog Arminius. Dit conflict staat in de geschiedschrijving bekend als de twist tussen de contraremonstranten (of Gomaristen) en de remonstranten (of Arminianen), omdat het zich vooral als een kerkelijke controverse heeft voorgedaan. Er waren echter ook politieke tegenstellingen, die in heftigheid niet onderdeden voor de kerkelijke. De een baseerde zijn mening vooral op kerkelijke, de ander meer op politieke argumenten. De contraremonstranten verlangden een nationale kerkvergadering om de 'rekkelijke' remonstrantse leer te veroordelen en uit de kerk te weren. De remonstranten

opponeerden tegen deze synode en gaven de voorkeur aan gewestelijke vergaderingen, waarin zij verwachtten hun visie beter tot uitdrukking te kunnen laten komen.

Maurits' ingrijpen

Enkele steden hadden kleine milities, 'waardgelders', in dienst genomen, een maatregel die door de contraremonstranten niet geheel ten onrechte werd beschouwd als een middel ter bevoordeling en bescherming van de remonstranten.

Juist door het aanstellen van deze stedelijke garnizoenen culmineerde de twist. Prins Maurits zag zijn positie van kapitein-generaal over de troepen aangetast door deze nieuwe milities die buiten zijn bevoegdheden opereerden. Hij zocht daarom steun bij de Staten-Generaal, koos openlijk partij in het conflict door een contraremonstrantse kerkdienst in de Kloosterkerk aan het Haagse Voorhout bij te wonen en begaf zich persoonlijk naar de steden om de waardgelders naar huis te sturen.

In juli 1618 dankte hij zo op de Neude de stadsgarnizoenen van Utrecht af en verving de 'rekkelijke' regenten in de stedelijke regering door contraremonstranten.

De tegenstellingen waren inmiddels zeer verscherpt. In de Haagse straten werden gedrukte blaadjes verspreid met een fel gedicht dat riep om een nieuwe Brutus die deze tiran –Maurits– zou kunnen

doden. De andere partij liet zich echter ook niet onbetuigd en schilderde de remonstrantsgezinde landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt af als een baatzuchtige verrader die het land wilde uitleveren aan de katholieke vorsten van Spanje en Frankrijk.

Door het optreden van Maurits werd de situatie resoluut in het voordeel van de contraremonstranten gewijzigd. Daarmee was voor de prins de kous nog niet af. Hij stelde nog een daad door degenen die zich het felst tegen zijn verbod van de waardgelders teweer hadden gesteld, op te laten sluiten, in afwachting van een onderzoek en een proces. Vooral zij die zich tegen hem hadden gekeerd bij zijn optreden in Utrecht, kwamen daarvoor in aanmerking. Daarom liet hij Johan van Oldenbarnevelt, Hugo de Groot, die in die tijd pensionaris van Rotterdam was, en Rombout Hogerbeets, de pensionaris van Leiden, arresteren en op het Binnenhof vastzetten. In Utrecht werd op 29 augustus 1618 ook Gillis van Ledenberg gearresteerd, de secretaris der Staten van Utrecht, die zich bijzonder had ingezet voor de Utrechtse waardgelders. Omdat hij bij de latere incidenten in Voorburg een centrale plaats zou gaan innemen, wordt in het vervolg van deze bijdrage vooral op zijn persoon ingegaan.



Anonieme portretgravure naar
Claes Jansz Visscher.
Collectie Koninklijke Bibliotheek,
Den Haag

Van Utrecht naar Den Haag

Aanvankelijk werd Gillis van Ledenberg in zijn eigen huis in Utrecht gevangengehouden en voorlopig verhoord, maar halverwege september werd hij met een militair escorte naar het Haagse Binnenhof overgebracht om daar geconfronteerd te kunnen worden met zijn 'handlangers'. Hij kreeg toestemming

zich in zijn cel te laten vergezellen door zijn 17-jarige zoon Joost, die hem als bediende terzijde stond. De voorlopige Utrechtse verhoren werden in Den Haag voortgezet. De onderzoekscommissie bestond uit de juristen Laurens Sylla en Pieter van Leeuwen, de laatste een persoonlijke vijand van de ondervraagde, aangezien hij in Utrecht ooit door Ledenberg was

ontslagen. Als secretaris van de commissie trad Hendrik Pots op.

Ledenberg legde, zo werd beweerd, reeds bij de eerste verhoren bekentenissen af die bijzonder belastend waren voor zijn medegevangene Oldenbarnevelt, maar daarvan is nadien nauwelijks iets in de openbaarheid gekomen. De verslagen van de ondervragingen zijn later zoekgeraakt, of zoekgemaakt.

Tot nadere verhoren van Ledenberg kon het niet komen. Om half twee in de nacht van 28 op 29 september maakte hij in zijn cel een einde aan zijn leven door zich met een pennenmes twee diepe buikwonden toe te brengen en zich daarna met een binnengesmokkeld broodmes de keel af te snijden.

Eerder had hij zijn nietsvermoedende zoon een briefje in bewaring gegeven, in het Frans (een taal die de jongen niet beheerste), om zijn beweegredenen aan de buitenwereld kenbaar te maken. Hij schreef dat hij een onrechtvaardig proces verwachtte, met martelingen en een onterend vonnis en dat hij vreesde gedwongen te worden zijn medestanders te verraden. Ook wilde hij zijn bezittingen voor zijn erfgenamen veilig stellen. Hij was zelf jurist en hij was ervan overtuigd dat het persoonlijk bezit van een overleden verdachte rechtens niet geconfiscieerd kon worden. Tot zijn schrik hoorde zoon Joost in de geheel donkere cel de geluiden die zijn vader in zijn doodstrijd maakte, maar voordat

de te hulp geroepen wacht met een lantaarn bij hem binnenviel, was Ledenberg al overleden.

Reacties

Zijn tegenstanders zagen in Ledenbergs zelfmoord uiteraard een verkapte schuldbekentenis. Anderen meenden dat hij vooral uit angst voor marteling gehandeld had. Het gerucht ging dat hij al in Utrecht door zijn ondervragers met de *palei*, de rekbank, bedreigd was en dat hij daar zelfs al oog in oog met de scherp-rechter had gestaan. Later in Den Haag zou de onderzoekscommissie hem erop gewezen hebben dat men over middelen beschikte om hem aan het praten te krijgen. Een medestander wees er in dit verband op dat de toen ongeveer 70-jarige Ledenberg... een *swack man was, aen beyden zijden hernieus, of met scheursel gequelt*. De fiscalen Sylla en Van Leeuwen

en hun secretaris Pots hebben echter later tegenover de rechters ontkend hem ooit te hebben bedreigd.

De Engelse ambassadeur Carleton meldde in geheimschrift aan Londen dat het door Ledenberg nagelaten briefje naar zijn stellige indruk een vervalsing was en dat er werd gefluisterd dat het uit de koker van de Franse gedelegeerden in Den Haag kwam, die het met politieke bedoeling gefabriceerd zouden hebben. Het is echter de vraag of Carletons berichtgeving wel zo betrouwbaar was. Hij was duidelijk partijdig, wat onder meer bleek uit de onmiskenbare tevredenheid waarmee hij bij elk nieuw optreden tegen de remonstranten verslag uitbracht aan Engeland.

Ook Ledenbergs vrienden konden echter niet veel begrip opbrengen

voor de daad van de wanhopige man. Toen Hugo de Groot bij een van zijn eigen verhoren op de hoogte werd gebracht van Ledenbergs einde, zou hij hebben opgemerkt dat zijn handelwijze hem meer een *Romeinsche actie geleet dan een Christelyk werk*. Geraert Brandt, een medestander, moest in de geest van zijn tijd wel oordelen dat Ledenberg op een ongeoorloofde wyse zijn leven had beëindigd, maar hij schreef ook dat zijn dood door velen met *traenen van deernis* werd betreurd.

Voortzetting

Voor de leden van de gerechtelijke onderzoekscommissie was de zaak tegen Ledenberg met zijn zelfgekozen dood nog geenszins afgedaan. Sylla, Van Leeuwen en Pots brachten verslag uit van hun bevindingen en stelden voor het proces gewoon voortgang te

De kist van Gillis van Ledenberg aan de galg.

Tekening van Esaias van de Velde in houtskool en pen en penseel met bruine inkt. In de hoek linksonder gesigneerd: E V Velde 1619.

Op de achtergrond de Laakmolen. Collectie Teylers Museum, Haarlem



De kist van Gillis van Ledenberg aan de galg. Links vooraan in de afbeelding de door een paard getrokken 'horde', waarop de kist naar de galg was gesleept.

Nieuwsprent met gravure van Claes Jansz Visscher naar Esaias van de Velde. Collectie Atlas van Stolk, Rotterdam

doen vinden, alsof de aangeklaagde nog in leven was. Ze wezen daarbij op de ernst van de al geconstateerde 'misdaden' en ook op de voorbeeldwerking van het te verwachten vonnis. Uit rechtskundig oogpunt was dit voorstel op zijn zwakst uitgedrukt uitzonderlijk en ook in menig ander opzicht was de constructie opzienbarend, maar het gerechtshof had er wel oren naar. Ondanks de herhaalde smeekbeden van de schoonzoon en de zoon van Ledenberg hem te mogen begraven, besloot men zijn lichaam te laten balsemen (volgens het woord van een kwaadwillende tegenstander te laten pekelen) in afwachting van een nader besluit. Dat zelfs dit recht zijn loop moest hebben, getuigt wel van een huiveringwekkende gestrengheid van de rechtsprekenden.

Inmiddels nam de synode te Dordrecht een aanvang en die sprak onder meer een veroordeling van de remonstrantse leer uit. Ook werden de processen tegen de andere verdachten gevoerd, die, zoals bekend, onder meer leidden tot de veroordeling van Johan van Oldenbarnevelt en tot zijn onthoofding op het Binnen-hof, voor de Ridderzaal.

Veroordeling en executie

Twee dagen nadien, op 15 mei 1619, dus meer dan zes maanden na zijn zelfmoord, werd eveneens vonnis gewezen over Ledenbergs dode lichaam. Het moest, zo oordeelde men, met kist en al aan



een galg worden gehangen. In een speciale doodkist met 24 ijzeren banden werd het gebalsemde lichaam op een horde, een gevlochten mat (dit als bijzondere vernedering voor zelfmoordenaars) buiten de stad gesleept, naar het galgenveld van het Hof van Holland om daar te worden gehangen. Deze gerechtsplaats bevond zich aan de weg naar Rijswijk en Delft, bij de brug over de Laak (bij de huidige Laakweg, tussen de Rijswijkseweg en de Haagse Trekvljet). Onder grote publieke belangstelling werd de kist daar aan een galg gehesen.

De befaamde kunstenaar Esaias van de Velde was getuige van de executie en maakte er enkele

tekeningen van. Op een van die tekeningen, nu bewaard in Teylers Museum in Haarlem, is op de achtergrond de nog altijd bestaande Laakmolen duidelijk te zien. Op de gravure die Claes Jansz Visscher naar een andere tekening van Van de Velde maakte, is de molen niet afgebeeld. Het bij-schrift bij die nieuwsprent maakt duidelijk tussen welke misdadigers de ongelukkige Ledenberg was opgehangen. Op de raderen op het galgenveld waren nog de restanten tentoongesteld van de al twee jaar eerder geradbraakte schurken Jan de Parijs en Jan de la Vigne. Zij hadden op het Binnen-hof, in een van de kamers van prins Maurits, de rijke Amsterdamse zilversmid Jan van Wely,

die voor zaken op bezoek was bij de prins, beroofd en vermoord. Aan de galg rechts had een stuk gehangen van het gevierendeelte lichaam van eenen die syne *Princelycke Exellentie meende om te brengen*.

Met de bizarre postume terechtstelling was nog niet eens het hele vonnis aan Ledenberg voltrokken. Anders dan zijn nagelaten briefje stelde, hadden de rechters wel degelijk een mogelijkheid gevonden ook al zijn bezittingen verbeurd te verklaren. Net als de andere gearresteerden was hij schuldig bevonden aan het 'crimen laesae majestatis', aan majesteitsschennis. Deze juridische term kon destijds ook gebruikt worden in verband met hoogverraad.

Naar Voorburg

Op de meadow near the high way betwixt this and Delft, zoals ambassadeur Carleton schreef, bleef Ledenbergs lichaam wel drie weken hangen. Op herhaalde klemmende verzoeken van zijn familie en vrienden werd zijn kist eerst op 5 juni om tien uur 's avonds door Carel Nys, geweldige provoost vant hoff, van de galg afgenomen. Hij werd snel overgebracht naar een nabijgelegen kerkhof, dat van Voorburg, waarschijnlijk via de Geestbrug. Nog diezelfde avond laat werd Ledenberg ter aarde besteld buiten de Voorburgse Oude Kerk, aan de noordzijde (bij de huidige hoek Van Schagenstraat-Parkweg). Daarmee scheen nog een relatief

vredig einde aan deze bijzonder onverkwikkelijke geschiedenis te zijn gekomen, maar dat was buiten een aantal Voorburgers gerekend.

De situatie in Voorburg liep zelfs zo uit de hand, dat het Hof van Holland twee dagen later een belangrijk jurist, de Advocaat-Fiscaal Nicolaes van Kinschot (1585-1660), moest sturen om zich aan de hand van getuigenverklaringen te informeren over de gebeurtenissen. Zijn keurig uitgeschreven onderzoeksverslag is bewaard gebleven en berust nu onder de criminele papieren van het Hof van Holland in het

Rijksarchief in Den Haag.

Voorburg, 6 juni 1619

Uit de nauwkeurig weergegeven getuigenverklaringen laat zich de volgende loop van gebeurtenissen afleiden.

Reeds om half zeven in de ochtend van 6 juni, de ochtend na de nachtelijke begrafenis, waren er enkele jongens op het kerkhof bij de kerk geweest, zo getuigde meester Samuel Pietersz Blanchert, de 29-jarige Voorburgse dorpschirurgijn. Hij kende ze niet, zei hij, maar de oudste leek hem niet ouder dan tien jaar. Ze hadden in de aarde gewoeld en



De Laakmolen bij de Haagse Trekvliet. De huidige molen is gebouwd in 1699 en verving toen de Laak- of Galgmolen op dezelfde plaats. Op de voorgrond het stroompje de Laak. De foto is gemaakt vanaf de plaats van het voormalige galgenveld van het Hof van Holland.

Foto auteur

Vroege luchtfoto van het centrum van Voorburg, vanuit het noorden. Op de voorgrond de noordhoek van het kerkhof. De foto dateert uit de jaren twintig, ná de bouw van de Voorhof (na 1919) en vóór de afbraak van het oude politiebureau in de Herenstraat (1928). Vergelijk ook de bebouwing van de Franse Kerkstraat. Tussen Kerkstraat en Schoolstraat is nog een hooiberg te zien.

Collectie Gemeentearchief Voorburg



een klein gat in het verse graf gedolven, vande groote van ontrent een handt breet, waardoor de kist zichtbaar was geweest. Ook de Voorburgse schout Jochum Corssensz van Vliet passeerde de Oude Kerk, op weg naar Delft omme zyn affairen en ook hij zag twee ofte drie cleijne Jongens op het kerkhof bezig bij het graf. Hij riep hun toe dat zy haer daer vandaen maecken soudon off dat hy hen by 't hooft soude vatten ende naer Leyden brengen (nl. naar het Gravensteen in Leiden, de toenmalige gevangenis). Na dit dreigement renden de jongens weg en de schout vervolgde zijn tocht naar Delft. Enige tijd later constateerde

opnieuw de chirurgijn Blanchert dat de jongens nog altijd bezig waren op het kerkhof. Toen hij ging kijken, zag hij dat ze de bovenzijde van de kist nu bijna voor de helft van de bedekkende aarde hadden ontdaan en dat ze met steenen dapper daerop wierpen.

De jongedochter Lijsbeth Joosten, de ongeveer 21 jaar oude dienstmaecht van Jonffrou van Loo, kwam omstreeks het middaguur op het kerkhof en zag dat de bovenzijde van Ledenbergs kist geheel bloot lag. Ze was er toen even op gaan staan, bekende ze. De chirurgijn vertelde dat de jongens de gehele verdere middag met de kist in de weer waren geweest, met name

door hem met stenen te bekogelen. Tegen de avond, doen het school uyt was, was het erg druk geworden op het kerkhof.

Floertgen Willems, huijsvrouw van Sijmen Gerritsz oudt ontrent 46 Jaeren, had ook gehoord dat de jongens op het kerkhof bezig waren en omdat zij vreesde dat haar zoon, die die ochtend in den Haag op zijn ambacht van timmeren gegaen was, zich 's avonds op de terugweg bij de jongens zou aansluiten, was zij rond acht uur naar het kerkhof gegaan, waar zij inderdaad haar zoon had aangetroffen tussen de vele andere jongens ende kinderen. Ze had hem streng verboden mee te

doen en hij was gehoorzaam geweest, beweerde ze, maar andere jongens gooiden met stenen en uiteindelijk hadden er een paar die zij beweerde niet te kennen, een schep gehaald. Een zekere Gerrit, een bezembinder, die nog maar kort daarvoor in Voorburg was komen wonen, was met die schep de kist verder gaan uitgraven.

Jongedochter Maritgen Meesse, die op de vraag van de Advocaat-Fiscaal zei niet te weten hoe oud zij was, had deze besemaecker eveneens aan het werk gezien. Een jongen, van wie zij alleen wist te melden dat hij op Jan Gerbrandtszn camer woonde, was een touw gaan halen. Uit het getuigenis van de chirurgijn kon de Advocaat-Fiscaal opmaken dat de jongens voor dat touw naar Anna de backster waren getogen.

Deze Anna was ook onder Van Kinschots ondervraagd. Ze heette voluit Anneken Joosten en was ongeveer 57 jaar oud. Inderdaad hadden de jongens bij haar bakkerij aangeklopt voor een touw. Zij had het hun geleend, gaf ze toe, en ze hadden het haar later ook weer terugbezorgd. Uit haar mond vernam Van Kinschot voor het eerst ook een mogelijke verklaring voor het wangedrag in Voorburg. Fel merkte de bakster op dat zij al te goede vrienden op het Voorburgs kerkhof had liggen dan datter sulcken één by legghen soude. Het zou de Voorburgers door anderen met recht verweten kunnen worden dat ze hun kerkhof tot een galgenveld had-

den laten maken, meende ze. Dat was immers de geëigende plaats om zelfmoordenaars te begraven.

Volgens Floertgen Willems, de moeder van de timmergezel, had de bezembinder Gerrit zo lang voortgegraven dat het hele voeteneind van de kist was vrijgekomen, zodat hij het geleende touw eraan had kunnen vastmaken.

Intussen was er heel wat volk op de been geraakt, vertelde ze en haar ondervrager liet haar namen noemen. De meijt van Jonffrou Loo, Meester Samuel Chirurgijn, Lous de snijer, De Leur, ende zyn zoon, Commertgen de huysvrouw van Pieter Gerritsz, Steven de molenaar, ende zijn knecht, Maritgen Meesse ende meer andere, zij had hen allemaal op het kerkhof gezien. Ze had ook gehoord dat onder de jongens het praatje ging dat ze van genoemde Jonffrou Loo een heel vat bier cadeau zouden krijgen, als beloning voor hun daden.

De Advocaat-Fiscaal dagvaarde nu ook de door vrouw Willems genoemde molenaar Steven Jansz (naar alle waarschijnlijkheid de molenaar van de korenmolen aan de Achterweg, op de plaats van het huidige adres Parkweg 7). Hij was ongeveer 40 jaar oud. Hij vertelde dat hij pas 's avonds laat op het lawaai was afgegaan. Hij had op het kerkhof wel gezien dat er groote menichte van Jongens ontrent waeren die zeer riepen ende creeten, maar verder had hij niets bijzonders aan de andere getuigenissen toe te voegen. Ook

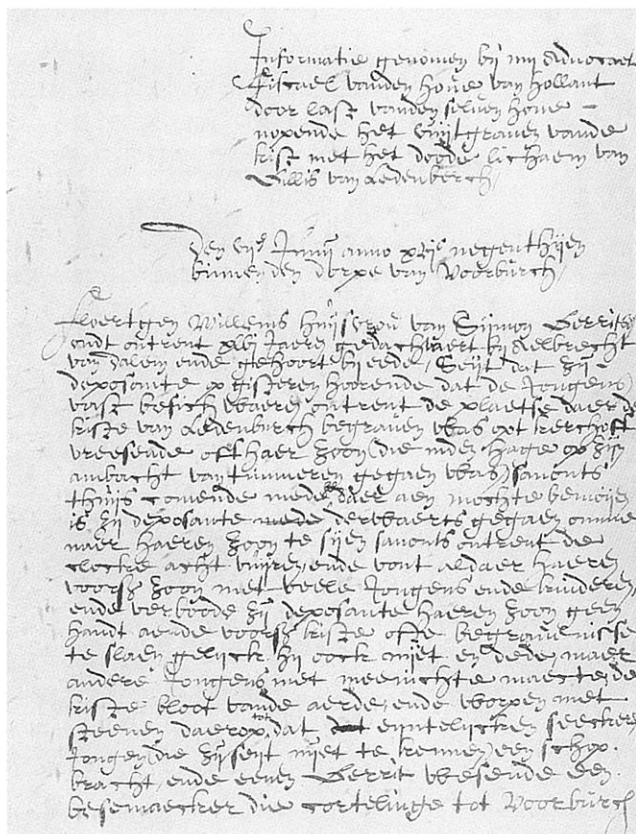
zijn hulpje, de 17-jarige molenaarsgezel Jan Pauwelsz, die alleen vroeg in de avond was gaan kijken, had niets extra's mee te delen. Net als de anderen beweerde ook hij dat hij geen enkele van de vele jongens op het kerkhof had herkend. Geen van de groote menschen had aan de kist gezeten.

Moeder Willems had ook Commertgen Cornelisdr op het kerkhof gesignaleerd en ook zij werd daarom gedachvaert ende gehooft, maar zij vertelde alleen haar zoontje daar weggehaald te hebben en overigens van niets te weten.

Het lijkt erop dat enkele Voorburgers niets moesten hebben van de officiële ondervraging en zich daarom voor de gelegenheid maar onvindbaar hadden gemaakt. Zo konden de kleermaker Lous

De eerste pagina van het rapport van Advocaat-Fiscaal Nicolaes van Kinschot, gedagtekend: Den 7en Juny anno 16c negen-thijen binnen den dorpe van Voorburch.

Collectie Algemeen Rijksarchief, Den Haag



In de buitenmuur van Parkweg 7 herinneren een gevelsteen en een ingemetselde molensteen aan de hoge korenmolen op deze plaats. Het huis werd in 1922 gebouwd als kantoor en woonhuis van de vermaarde architect H. van der Kloot Meijburg.

Foto auteur

De korenmolen aan de Achterweg, de huidige Parkweg. Rechts de toegang tot de Zwartelaan. Op het witte hek staan in een lange reeks de vertrektijden van de stoomtram naar 's-Gravenhage aangegeven. De hoge molen was in 1683 gebouwd op de plaats van een oudere, lage korenmolen, naar alle waarschijnlijkheid de molen van Steven Jansz en zijn knecht Jan Pauwelsz. In 1916 is de molen afgebroken.

Ansichtkaart uit het eerste decennium van de vorige eeuw.

Collectie Gemeentearchief Voorburg

en vader en zoon De Leur, alledrie eveneens door vrouw Willems op het kerkhof gezien, niet aan de tand gevoeld worden door Van Kinschot, want, zo noteerde hij in het Latijn in de kantlijn van zijn rapport: *hi tres aberant* ('deze drie waren er niet').

Anneken de bakster zei het Van Kinschot bij haar verhoor in het gezicht en volgens de chirurgijn Blanchert hadden vele omstanders het de vorige avond ook al geroepen: men wilde van het Voorburgse kerkhof geen galgenveld laten maken. Iemand had luidkeels betoogd dat er niet eens een duidelijk bevel van de heeren Staten lag om Ledenberg nu juist in Voorburg te begraven. Gerrit de bezemmaker was bij zijn graafwerk toegeroepen: *Gaat ghij vry U ganck, ghij sult daer gheen swaricheijt van hebben*. Hij behoefde zich niet ongerust te maken over eventuele bestraffing, had men daarmee willen zeggen,



maar de voorzichtige Blanchert beweerde niet precies te weten wie die woorden had geroepen. Voor zoveel behoedzaamheid had hij waarschijnlijk ook wel een reden. Floertgen Willems vertelde bij haar getuigenis dat het juist chirurgijn Blanchert zelf was geweest, die de jongens had aangemoedigd: *dat meester Samuel voorszeyt de Jongens aen hitste, doch dat hy geen handen aent werck en sloech*.

Rond tien uur 's avonds was de hele geschiedenis op het Voorburgse kerkhof tot haar apotheose gekomen. Onder het toezien oog van zeer veel volcks hadden de jongens onder aanvoering van Gerrit de kist aan het touw uit het graf gesleurd, over het kerkhof gesleept en vervolgens in een greppel naast het kerkhof gesmeten. De bezembinder had de zaak afgerond door de losse aarde in het graf terug te scheppen. Toen de nietsvermoedende

schout Jochum van Vliet 's avonds laat uit Delft terugkeerde, moest hij van omstanders vernemen, wat zich deze 6e juni in Voorburg had afgespeeld.

De verhoren

Van de kwestie werd onmiddellijk werk gemaakt. Advocaat-Fiscaal Van Kinschot arriveerde al met een de volgende dag in Voorburg. De kist lag toen nog steeds in de droge sloot naast het kerkhof. Van Kinschot betrok een kamer die geschikt was voor de onder-vragingen (waarschijnlijk in herberg De Buijs in de Herenstraat, destijds de gewone vergaderplaats van schout en schepenen) en stuurde een zekere Aelbrecht van Dalen op pad om de getuigen officieel te dagvaarden. Achtereenvolgens werden er negen onder ede verhoord. Van ieders getuigenis werd een verslag geschreven dat door de onder-vraagde ondertekend moest worden, maar alleen de chirurgijn, de molenaar en de schout bleken daartoe ook in staat te zijn. De zes andere getuigen zetten alleen een kruisje onder de weergave van hun woorden, door Van Kinschot in zijn afschrift steeds netjes verantwoord met *nescit scribere* ('kan niet schrijven').

Een nieuw graf

Ambassadeur Carleton deed in zijn brieven aan het Engelse hof het verhaal van de Voorburgse volkswoede en hij meldde ook dat de kist in de greppel zelfs nog meer bekijks bleek te hebben dan toen hij nog aan de galg hing.



Door zulke elementen in zijn berichtgeving extra nadruk te geven, wilde hij waarschijnlijk in Londen laten doorklinken dat de Hollanders een gezonde afkeer van mannen als Ledenberg hadden. Hij zal duidelijk hebben willen maken dat het gewone volk aan de hem welgevallige kant stond, maar het is nog maar de vraag of de gebeurtenissen die conclusie rechtvaardigden. Carletons partijdigheid in de zaak blijkt eens te meer uit zijn weer-gave van het vervolg.

De vrienden van Ledenberg kochten volgens hem in arren moede *a burying-place in a poor lazarus-house near this town* (hij doelde hiermee waarschijnlijk op een graf op het terrein van het Haagse Leprozenhuis nabij het huidige Rijswijkseplein). Suggestief voegde hij toe: *No marvel, if he, that had no compassion over his own carcass, found so little in others.*

Betrouwbaarder bronnen melden echter dat Ledenbergs lichaam later naar Utrecht is getransporteerd om te worden herbegraven in de kapel bij Huis Zuylen. Dat kasteeltje was destijds in bezit van Adam van Lokhorst, gehuwd met Swana van Ledenberg, de dochter van de veroordeelde overledene. Van Lokhorst had al een belangrijk aandeel gehad bij de eerdere verzoeken om vrijlating van zijn schoonvader en nadien om vrijgeving van zijn dode lichaam.

Er volgde op Van Kinschots onderzoek een officieel verbod Ledenbergs lichaam nog eens op

te graven, maar het is niet duidelijk of het in Voorburg herbegraven is geweest. Het kan ook zijn dat de familieleden en vrienden al vóór een herbegravenis in Voorburg toestemming hadden gekregen het lichaam daar weg te halen en naar Utrecht over te brengen. Evenmin is duidelijk of de verhoeren van Nicolaes van Kinschot nog hebben geleid tot justitiële vervolging van de bezembinder Gerrit of een van de andere Voorburgers.

De dadertjes en de groote menschen

Met Carletons suggestie dat de woede van de Voorburgse bevolking vooral wees op haar afschuw van de persoon en de partij van Ledenberg, werd later ingestemd door anderen. Voor de geschiedschrijver Baudartius bijvoorbeeld was het ook zonneklaar dat de Voorburgers niet hadden kunnen verdragen *dat desen mensche, die het Land in sulcke onruste gebracht hadde, by haer rusten soude*, maar net als Carleton was ook hij geenszins vrij van partijdigheid.

Het juridisch verslag van Van Kinschot biedt ons helaas maar een beperkt zicht op de achtergronden van de Voorburgse rel. Volgens de ondervraagde getuigen was er sprake geweest van uit de hand gelopen baldadigheid. De daders, die opvallend genoeg door niemand herkend schenen te zijn, waren vooral *cleijne jongens*, onder de tien jaar. De meid Lijsbeth Joosten duidde hen zelfs aan als *cleijne kinderen die*

noch inden rock liepen.

Daarmee was echter nog geen verklaring gegeven voor hun weerzinwekkende optreden en voor de opvallende afzijdigheid van de volwassenen. Het lijkt erop dat de getuigen om de zaak heen praatten en de hele geschiedenis probeerden toe te schrijven aan de kinderen, terwijl het toch voor een buitenstaander als Van Kinschot moeilijk aan te nemen was, dat kinderen onder de tien jaar geheel zelfstandig en spontaan op zulke onzalige plannen zouden zijn gekomen.

In Voorburg moet een sfeer van verzet hebben geheerst tegen de begravenis van Ledenberg, niet zozeer omdat men het met zijn opvattingen oneens was, maar omdat men gehoord had dat hij een zelfmoordenaar was, die

De Oude Kerk, met op de voorgrond de noordhoek van het kerkhof.

Foto auteur



bovendien smadelijk veroordeeld en met veel toeloop van volk gehangen was. Dat was ook de enige reden die expliciet door de getuigen genoemd werd. Zijn begrafenis bracht schande over het kerkhof en over heel Voorburg. Men wenste van de Voorburgse begraafplaats geen galgenveld te laten maken. Een duidelijke afwijzing van Ledenbergs kerkelijke of politieke denkbeelden kwam in geen van de getuigenverklaringen voor. Thuis en op straat zullen de Voorburgse jongens deze felle anti-stemming goed hebben kunnen voelen. De woedende uitlatingen van de volwassenen zullen hun de indruk hebben gegeven dat ze een vrijbrief tot handelen hadden gekregen. Vele volwassenen zullen hebben gezegd dat zo'n galgenbrok maar van de Voorburgse begraafplaats gegoooid moest worden en de opgeschoten jeugd en de kinderen zullen die woorden heel letterlijk hebben opgevat. Ze behoefden zich bij hun plannen niet teruggehouden te voelen; ze voelden zich eerder aangemoedigd. Toen ze tot daden overgingen, lieten de meeste volwassen omstanders hen bovendien ongestoord aan de gang. In enkele gevallen werden ze zelfs opgehitst, als we de beschuldigingen mogen geloven. Velen stonden erbij en niemand greep in.

Opvallend is ook de afzijdigheid van de direct-verantwoordelijke overheidsdienaar, de Voorburgse

schout Jochum Corssensz van Vliet, die deze sfeer toch ook 's ochtends al onderkend moet hebben. Hij reisde na een korte vermaning van enkele kleine boosdoeners af naar Delft en keerde pas 's avonds laat terug. Kon dit in zulke omstandigheden wel alleen toeval zijn, of liet hij de Voorburgse bevolking met opzet begaan? Was hij bang de situatie niet in de hand te kunnen houden of drukte hij met zijn afwezigheid misschien zijn oogluikende toestemming uit?

Zulke verklaringen kunnen nu alleen nog vragenderwijs en met speculatie en suggestie gegeven worden. Het rapport van Van Kinschot mag nog zo nauwkeurig gesteld zijn en nog zo'n gedetailleerd verslag van de gebeurtenissen in Voorburg bieden, het geeft niet de informatie prijs die zou kunnen leiden tot een afgerond historisch verhaal met antwoord op alle vragen.

Besluit

Johan van Oldenbarnevelt was op 13 mei 1619 onthoofd, Hugo de Groot en Rombout Hogerbeets waren begin juni vanuit Den Haag over de Vliet, langs Delft, Delfshaven en Dordrecht naar hun *eeuwiche gevangenis* in Loevestein overgebracht. De Groot zou daaruit na twee jaar op geruchtmakende wijze weten te ontsnappen en Hogerbeets zou in 1625 worden overgeplaatst naar huis Ter Weer in Wassenaar, waar hij korte tijd later overleed. Een paar van hun medestanders waren in

1619 voor langere of kortere tijd verbannen. Door de zorg van zijn geschokte familieleden keerde Gillis van Ledenberg na het Haagse en Voorburgse gesol met zijn lijk in juni 1619 terug naar Huis Zuylen, aan de Vecht bij Utrecht.

In Londen werd inmiddels een straatliedje gezongen over de terechtstelling van Oldenbarnevelt, waarin ook regels gewijd waren aan de man die *Himselfe kil'd in the night, / With knife made sharpe and bright / So gave the divell his right / By his despayring*. Reeds in augustus van datzelfde jaar werd in de Londense schouwburg *The Tragedy of Sir John van Olden Barnavelte* van de hand van Fletcher en Massinger op de planken gebracht. De twee schrijvers die het actuele nieuws zo snel in toneelvorm hadden omgewerkt, lieten op het podium niet alleen de nachtelijke zelfmoord, maar ook de latere terechtstelling van Ledenberg naspelen, compleet met mes, kist en galg. Zo kon het Britse publiek zich op zijn beurt vergapen aan het optakelen van de doodkist aan de galg. Het stuk trok, zo vermeldt een tijdgenoot, *many spectators and received applause*.

In Voorburg hernam het dagelijks leven zijn gang. Een galgenveld hadden de Voorburgers van hun dodenakker bij de Oude Kerk niet laten maken. Dat hadden ze toch maar weten te voorkomen. De namen van een aantal hunner zijn door het juridisch rapport van



Waarheidsgetrouwe afbeelding van Joen van Oldenbernevelt, op de leeftijd van 72 jaar, 1619. Het portret is omgeven door vier medaillons, waarin zijn bestrafing en die van zijn medestanders zijn weergegeven.

Gravure van Jan van de Velde naar Esaias van de Velde.

Collectie Atlas van Stolk, Rotterdam

Van Kinschot aan ons overgeleverd, terwijl die anders waarschijnlijk geheel vergeten zouden zijn. Deze Voorburgers behoorden immers niet tot de klasse die gewoonlijk geschiedenis schrijft. De kleine geschiedenis die ze aldus toch geschreven hebben, is zeker geen trots hoogtepunt in de historie van Voorburg, maar ze

belicht er wel een bijzonder aspect van. Ze toont een incident waarbij het 'gewone' volk handelend optrad en dat op zichzelf is al een grote zeldzaamheid in de geschiedenis van 17e-eeuws Voorburg.

Van de voornaamste Voorburger onder Van Kinschots getuigen is

nog wel een andere tastbare herinnering bewaard gebleven. In de Oude Kerk, dus op slechts meters afstand van de plaats waar zich de nare gebeurtenissen van 6 juni 1619 hebben voorgedaan, is tot op de dag van vandaag een oude grafsteen te bezichtigen met de naam van de schout IOCHIM CORSEN VAN VLIET.

Literatuur:

Op het rapport van Van Kinschot in het Rijksarchief werd ik gewezen door een noot in A.Th. van Deursens *Bavianen en slijkgeuzen. Kerk en kerkvolk ten tijde van Maurits en Oldebarnevelt* (1974), vergelijk ook diens *Mensen van klein vermogen. Het kopergeld der Gouden Eeuw* (1992).

Voor de overige gegevens heb ik mij vooral op contemporaine berichten gebaseerd (Baudartius, Brandt, Carleton, Trigland, Wtenbogaert, Vervou en enkele pamfletten) en op enkele latere beschrijvingen (van onder meer Wagenaar, Rogge en Frijlinck).

Een begraafplaats voor Voorburg

Ineke Verbeek (1931) woont sinds 1980 in Voorburg. Zij was tot haar pensioen werkzaam als docent Engels in Den Haag, Rotterdam en Leiden.

16

Op veel stenen zijn prachtige korstmossen te bewonderen, zoals oranje steenkorstmos en rond schaduwmos.

Foto M.G. Trapman, 2000

Een romantische sfeer

De Algemene Begraafplaats aan de Parkweg is een typische 19e-eeuwse begraafplaats die het behouden alleszins waard is. Daarover is iedereen het wel eens. Doordat het onderhoud gedurende langere tijd wat minder intensief was, is een romantische sfeer ontstaan. De centrale laan met aan weerszijden bomen geeft van onder de toegangspoort een mooie zichtlijn naar het eind van het terrein. Deze lengteas wordt nog versterkt door de pergola direct achter de poort. Deze pergola is waarschijnlijk in de jaren dertig aangelegd door werkloze bloemisten, die in die tijd ook werkten aan de tuin van Hofwijck. Tot voor enkele jaren moet deze pergola prachtig begroeid zijn geweest met rozen en andere klimplanten. Als bezoeker kun je niet zomaar doorlopen. Je wordt gedwongen om links- of rechtsom te gaan, omdat hier in bogen de –dure– grafkelders zijn gesitueerd. Hoewel in de notulen van de gemeenteraadsvergadering van 5 november 1874 te lezen valt dat men de regeling in een Verordening op het heffen van begrafenisrechten een zeer delicate zaak vond werd er toch veelvuldig gesproken over 'de



diverse toe te passen tarieven en indelingen in klassen'. Men hield zich zelfs bezig met de lengte,

breedte en diepte van de graven. Op de plattegrond is deze indeling in klassen nog goed te zien.

Een groen rustpunt

Er kan op vele manieren naar een begraafplaats gekeken worden en te zijner tijd zullen de meeste aspecten ook nog eens uitvoeriger dan hier mogelijk is, worden besproken.

De begraafplaats is een groen rustpunt in een dichtbebouwde omgeving. Men kan genieten van de planten en bomen, waarvan sommige ongestoord behoorlijk oud zijn geworden. Op de stenen groeien allerlei interessante korstmossen, omdat hier de lucht nog redelijk van kwaliteit is en dankzij de sterk toegenomen ammoniak-uitstoot. In de struiken krijgen vogels een kans een nest te bouwen, soms bijzondere vogels voor de stad, omdat hier nog rust heerst. Mensen die geïnteresseerd zijn in genealogie of oude voornamen kunnen hier hun hart ophalen. Bovendien worden we geconfronteerd met ideeën over eeuwigheid en vergankelijkheid.

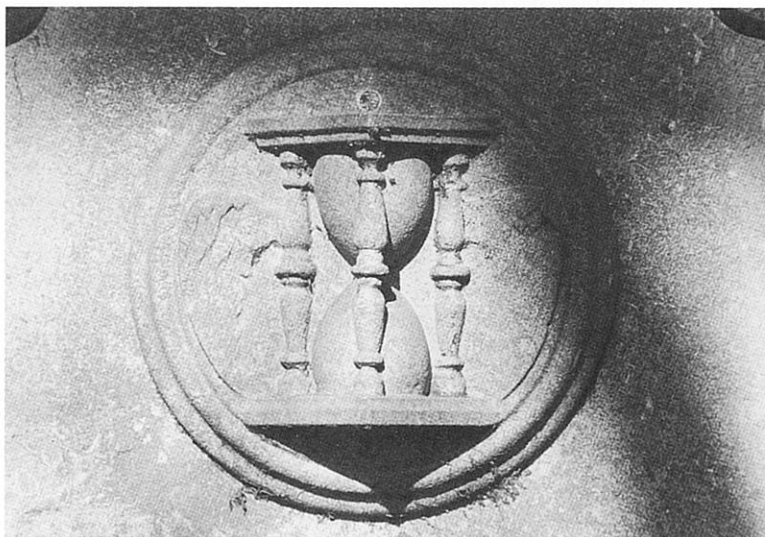
Momenteel zijn twee historici, in opdracht van de gemeente Voorburg, bezig met een onderzoek naar de cultuur-historische waarden van deze bijzondere begraafplaats. Te zijner tijd zal alle kennis, ook aangaande de mensen die hier begraven liggen, moeten worden gebundeld.

In dit artikel wil ik voornamelijk ingaan op een aantal historische zaken rond de aanleg van de begraafplaats en aandacht besteden aan de symboliek die op een aantal stenen te vinden is.

Een korte historie

In 1875 kon eindelijk de Algemene Begraafplaats aan de Parkweg in gebruik genomen worden. Noodgedwongen ging de gemeente ertoe over niet langer te begraven rond de kerk in de

daarvan. Het is te begrijpen dat voor een dergelijke bevoorrechte plek flink betaald moest worden. De minder bedeelden moesten zich dan ook tevreden stellen met een plek buiten de kerk op het kerkhof.



De gevleugelde zandloper op het graf van dominee van Voorthuysen.

Onder: Een urn bedekt met een sluier en de opengeslagen bijbel.
Foto's M.G. Trapman

Herenstraat. Er moest een plek worden gezocht buiten de dorpskern en die werd gevonden aan de Einddorpstraat. Eeuwenlang was het in Nederland gebruikelijk geweest te begraven in de kerk, bij voorkeur zo dicht mogelijk bij het altaar. In veel kerken bevonden zich daar de resten van heiligen. Zoals de heilige de mens tijdens het leven vaak te hulp kwam bij ziekte of andere problemen, hoopte men dat ook aan het einde der tijden de heilige tot steun zou kunnen zijn. Hoe dichterbij men dus lag, des te meer kans maakte men op hulp. Bovendien kwamen veel mensen bij het altaar bidden en zo profiteerde de overledene ook



Het poortgebouw van architect J. Paul met een schild vol symboliek.

Foto's M.G. Trapman



De kerken raakten na verloop van tijd echter overvol en in de tweede helft van de 18e eeuw kwamen er steeds meer protesten van lieden die grote problemen hadden met vooral de hygiënische kant van de zaak. Zij werden daarin gesteund door verscheidene predikanten. Het gebeurde namelijk dat mensen tijdens een dienst flauw vielen vanwege de overweldigende stank. Tot een definitieve beslissing kwam men niet: te veel mensen gaven er desondanks de voorkeur



aan in of bij de kerk een laatste rustplaats te vinden.

Pas in 1810 vaardigden de Franse bezetters een oekaze uit, het Décret Imperial Sur Les Sépultures, waarbij het verboden werd nog langer in of bij de kerk te begraven en de gemeenten verplicht werden naar een plek buiten de bebouwde kom te zoeken voor een begraafplaats. Uiteraard was er hevig verzet. Zo bracht men financiële problemen naar voren. Bovendien kreeg men veel te weinig tijd om een en ander voor te bereiden. Na de bevrijding in 1813 trok koning Willem I het decreet dan ook weer in. Maar op den duur moest zelfs de koning erkennen dat het zo niet langer kon en in 1827 kwam er een Besluit af waarbij het eerdere Franse decreet weer in werking trad. Het was niet langer toegestaan om binnen de bebouwde kom te begraven. Elke gemeente met meer dan 1000 inwoners moest voor een begraafplaats zorgen. Kleinere gemeenten mochten samenwer-

ken. Begraven werd nu de zorg van de overheid, niet langer van de kerk.

Maar zo gemakkelijk ging het uiteraard ook weer niet. Er werden nog al wat eisen gesteld aan een stuk grond voordat het geschikt bleek voor een begraafplaats. Zo moest er rekening worden gehouden met de stand van het grondwater en moest de grond van een stevig soort zijn. Bovendien moest een dergelijke plek goed bereikbaar zijn. Vaak waren er dan ook financiële problemen bij aankoop. Deze problemen speelde ook de gemeenteraad van Voorburg parten. Hoewel Voorburg meer dan 1000 inwoners telde, zelfs 1900, ontbrak het de gemeente aan geld om het juiste stuk grond te kunnen aankopen. Voorburg had zich namelijk net vrijgekocht van Delft. Men ging dus nog maar even door met begraven op het kerkhof, op een stuk naast de kerk dat van de kerkenraad gehuurd werd voor f 130,- per jaar. Totdat een geschokte Haagse inspecteur van gezondheid zo'n vernietigend rapport schreef dat ook Voorburg er nu aan moest geloven. De situatie rond de kerk was buitengewoon onhygiënisch geworden. Daar kwam nog bij dat de huizen tot aan het kerkhof stonden, aan weerszijden van het Schagensloep. Een aantal gemeenteraadsvergaderingen later had men eindelijk een geschikt stuk grond op het oog aan de Achterweg, maar het duurde nog geruime tijd voordat de eigenaresse bereid was het

tegen een acceptabele prijs te verkopen.

Een prijsvraag

De gemeenteraad besloot een prijsvraag uit te schrijven voor een plan van aanleg. Er kwamen maar liefst drie inzendingen binnen en uiteindelijk viel de keus op het plan van M. A. de Zwart aan wie ook de premie werd uitgekeerd. In januari 1874 was het bestek gereed en kon het werk worden aanbesteed. De omschrijving luidde als volgt:

'Bestek en voorwaarden waarnaar Heeren Burgemeester en Wethouders der gemeente Voorburg voornemens zijn aan te besteden: Het opmaken van een begraafplaats, benevens het maken van een gebouw voor wachtkamer, en berging van draagbaren, grafge-reedschappen, enz., het opmaken en begrinten der wegen tot toegang van de begraafplaats, en het maken van een steenen Vleugeldam, etc.; een en ander volgens de kaart en tekening en de hierna volgende omschrijving.' Het terrein waarop de begraafplaats moet komen wordt 'Oranjelust' genoemd.

Het poortgebouw aan wat nu de Parkweg heet, toen Achterweg, een ontwerp van architect J. Paul, is gebouwd in een aan het Neo-classicisme verwante bouwstijl. In de jaren dertig werd het gebouw uitgebreid met twee, in dezelfde bouwstijl opgetrokken zijvleugels. De op de hoek van de Einddorpstraat staande doodgraverwoning, gebouwd in 1894, heeft meer de kenmerken van het Eclecticisme.

De poort geeft toegang tot een typische 19e-eeuwse begraafplaats.

Boven de toegangspoort is in het fronton een kleurig schild van terracotta te zien met daarin ettelijke symbolen die met aspecten van de dood te maken hebben. In de eerste plaats vallen de gekruiste zeisen op. Op afbeeldingen van Vader Tijd zien we altijd dat hij over zijn schouder een zeis houdt die aangeeft dat er aan onze tijd op aarde ooit, vroeg of laat, een eind komt. Ook bij de oude Grieken en Romeinen komt dit beeld al voor in de vorm van de drie Schikgodinnen die onze levensdraad spinnen om deze tenslotte door te knippen. Een zeis vinden we voornamelijk op toegangspoorten en hekken. De krans van eikenbladeren is zowel een teken van eerbetoon, van onvergankelijke eer, als een symbool van onsterfelijkheid en het eeuwige leven. De zandloper spreekt voor zich, als symbool voor de tijd die vervliegt en de vergankelijkheid van de mens. Boven de krans verheft zich naar de hemel een vlinder, die door zijn kwetsbaarheid en korte levensduur ook de kortstondigheid van het leven van de mens weergeeft.

Sommige van deze bijzondere symbolen vinden we terug bij een aantal zerken, hoewel deze over het algemeen zeer sober zijn op deze begraafplaats. Eigenlijk is er aan de toch wel opvallende zerk van dominee Frederik van Voort-huysen het meeste te zien.

Dominee van Voort-huysen werd

in 1863 predikant van de Hervormde kerk in Voorburg, waar hij in 1881 overleed.

De zerk werd te zijner nagedachtenis door zijn vrienden opgericht en geeft in de vormgeving wel aan dat hier een erudiet man begraven ligt. Daar is in de eerste plaats de gevleugelde zandloper, in dit geval met de vleugels van een duif die weer de vervliegende tijd symboliseert en daarmee de vergankelijkheid van de mens. De duif is uiteraard het symbool van de eenvoud en de liefde. In de

Het grafmonument van Frederik van Voort-huysen.

Foto F. Zieck





christelijke traditie is de duif symboolisch voor de verlore ziel van de overledene. Verderop treffen we een porseleinen beeldje aan van een duifje als versiering, waarbij de duif dan ook nog verwijst naar vrede en verzoening, waarbij

men moet denken aan de duif met de olijftak na de Zondvloed. Ook is ze het symbool van de Heilige Geest, die in de gedaante van een duif verscheen bij de doop van Christus. Als symbool van de christelijke traditie van nieuw leven na de wederopstanding geldt de omkeerbaarheid van de zandloper. De opengeslagen bijbel, die ook op andere graven voorkomt, wijst op de bijbel als boek des levens. Ook duidt een opengeslagen bijbel op het feit dat hier een godvrezend, dan wel godvruchtig mens begraven ligt. De twee zuiltjes met Ionische kapitelen die het fronton ondersteunen waarin de opengeslagen bijbel is aangebracht zijn versierd met guirlandes. Dit gebruik gaat terug tot de Oudheid waarbij guirlandes als versiering van tempels werden toegepast. Wellicht, maar dit is een persoonlijke verklaring, verwijst het gebruik hiervan op grote kennis van de Oudheid bij de dominee. Op de vier hoeken van het fronton vindt men de zogenaamde hoekacroteria, hier in de vorm van een schelp. Dergelijke elementen werden vaak gebruikt voor het ophangen van rouwkransen. De schelp duidt naast vruchtbaarheid, liefde, huwelijk en leven ook weer op de wederopstanding. Tenslotte wordt de zerk bekroond met een urn waarover een sluier geworpen is. Het woord urn is afkomstig van het Latijnse 'urna' en staat ook in verband met het werkwoord 'urere', dat verbranden betekent. Hier is de urn half afgedekt met een rouwsluier. Een



dergelijke gedrapeerde sluier symboliseert het bedekken van het leven – een teken van rouw. Tenslotte staat hier nog een citaat uit Mattheus te lezen, waaruit de bezoeker aan deze grafsteen kan aflezen dat dominee geen ruziemaker was: 'Zalig zijn de vreedzamen'. Al met al een uiterst interessante zerk. Over het algemeen zijn op deze begraafplaats de zerken en grafstenen sober. Meestal volstaat men met een palmtak als versiering. Soms zien we twee gekruiste takken, een enkele steen is voorzien van een krans van dergelijke takken. Een dergelijk ornament komt alleen op protestantse begraafplaatsen voor. De palmtak als attribuut van de overwinnende Victoria symboliseert de overwinning op de dood. Het gebruik van de palmtak gaat terug op de intocht van Jezus in Jeruzalem op Palmzondag. Op een zerk staat een krans die voor de ene helft



een palmtak en voor de andere helft een tak met eikenbladeren vertoont. Ook vinden we een enkele eikentak. De eik is alweer symbool van onsterfelijkheid en het eeuwige leven.

Een zeer aanwezige zerk is het grote kruis op het graf van het hoofd der Openbare Lagere School, Mozes Broekhuijsen, die in 1903 is overleden. Hier ook weer een steen die werd aangeboden door vrienden en in dit geval leerlingen. Het valt bijzonder op door de vorm van het kruis waarvan de armen een ronde afwerking vertonen. Ook de duidelijke kleurstelling zwart en wit maakt dat je deze steen niet gauw over het hoofd ziet. Als enig symbool zien we hier de vlinder. Opvallend is ook nog de zerk in de vorm van een grote sarcofaag die rust op een onderstel waarover een geplooid baarkleed is gedrapeerd. Aan het hoofdeinde ligt ook hier een opengeslagen

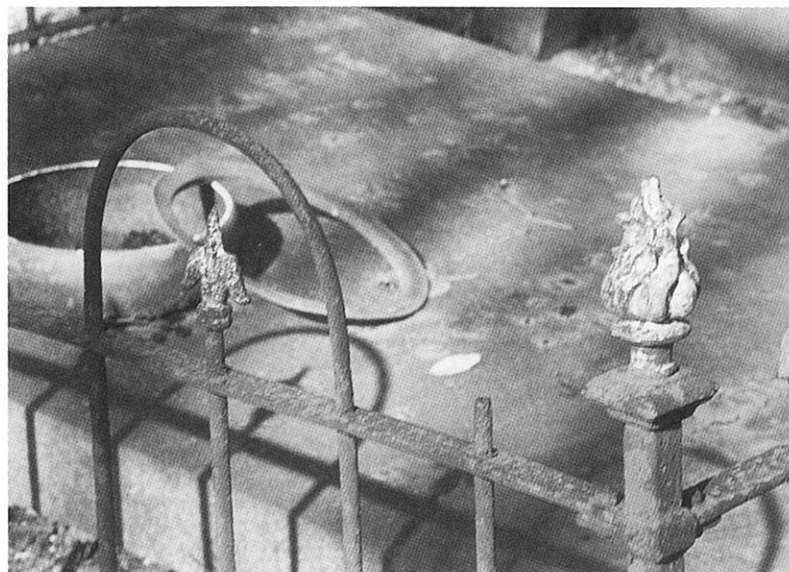
bijbel.

Een graf is voorzien van een doos met glazen deksel waarin van was of stof een tak bloemen is geborgen. Op een aantal graven zien we een foto van de overledene, waaronder een foto van een jongetje van nog geen jaar. Op deze begraafplaats zijn namelijk geen kindergraven als zodanig. Mensen van zeer goede doen plaatsten nog wel eens een portretbuste van de dode. Toen de fotografie in zwang kwam konden ook mensen die zich een dergelijke uitgave niet konden permitteren, toch een konterfeitsel op het graf plaatsen.

Het graf van de familie Verboom is opvallend omdat hierop een afgebroken zuil is gezet. Op grotere begraafplaatsen komt men die wel meer tegen, bijvoorbeeld op Oud Eik en Duinen in Den Haag op het graf van de grote Nederlandse schrijver Louis Couperus. Bij dit graf in Voorburg is ook de ketting om het graf nog vrijwel intact.

Ijzeren hekjes

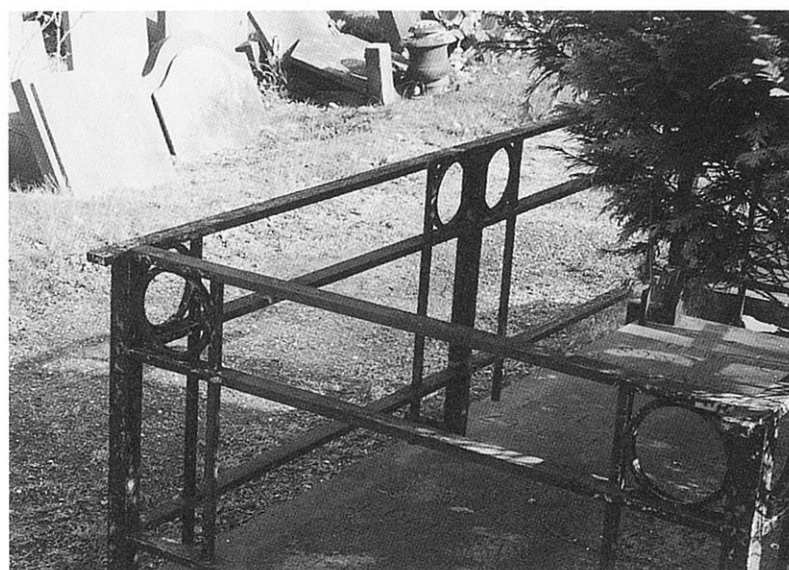
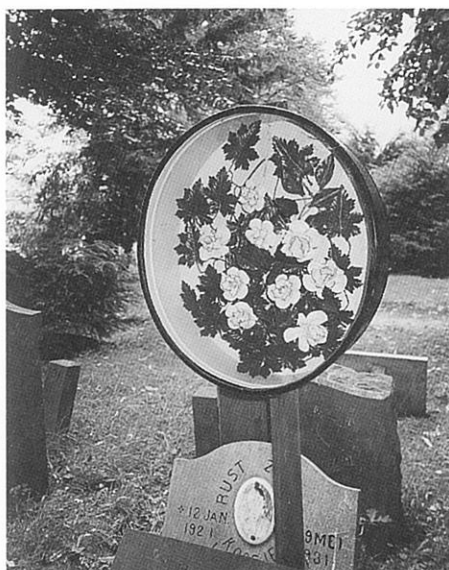
De ijzeren hekjes die hier nog in redelijk goede staat om een aantal graven staan, zijn een belangrijk punt voor eventuele toekomstige restauratieplannen. Dit soort omheining is typisch 19e eeuws, maar bij ruiming werd tot voor kort dergelijk ijzerwerk onmiddellijk voor schroot verkocht. Een enkele begraafplaatsbeheerder bewaart nog wel eens een aantal voorbeelden in een privéverzameling, zoals de beheerder van de Zwolse begraafplaats Kranenburg.



Misschien is er een oplossing mogelijk zoals wordt toegepast door de beheerder van de begraafplaats St-Petrusbanden aan de Kerkhoflaan in Den Haag, waarbij mensen graag bereid zijn dergelijke zaken over te nemen, als ze nog maar een plekje krijgen op die schitterende begraafplaats.

Verschillende ijzeren hekjes sieren de begraafplaats.

Foto's M.G. Trapman





Bij de exemplaren hier in Voorburg valt op hoe mooi de hekjes zijn afgewerkt op de hoeken en ook aan het uiteinde van de stijlen. Het is bijzonder dat ze allemaal zo verschillend zijn. Heel vaak zie je op kleine dorpsbegraafplaatsen steeds dezelfde steen met dezelfde versiering of krek hetzelfde hekje. Deze zijn dan allemaal afkomstig van die ene plaatselijke steenhouwer of ijzergieterij met kennelijk een goed verkooppraatje. Of misschien gaf het ook wel een gevoel van saamhorigheid: we zijn allemaal aan elkaar gelijk.

Mensen

Over de mensen die hier begraven liggen is veel te vertellen. Over Winkler Prins, die zittend in zijn studeerkamer aan de Laan van Nieuw Oosteinde in zijn eentje de bekende encyclopedie volschreef, 15 dikke delen dun-druk plus een deel illustraties. Hij

verzorgde ook nog de tweede druk. Of over Aart van der Leeuw, die vrijwel onzichtbaar, zoals ook zijn oeuvre nu, ligt onder een steen waarvoor zijn weduwe f5,- betalen moest. Of over de tuinman van Vreugd en Rust, die met zijn mooie dochters in de Koepel woonde. De onderwijzer had tussen het lesgeven door ruimschoots de tijd om uit het raam van de school aan de Rozenboomlaan te turen en ernstig verliefd te worden.

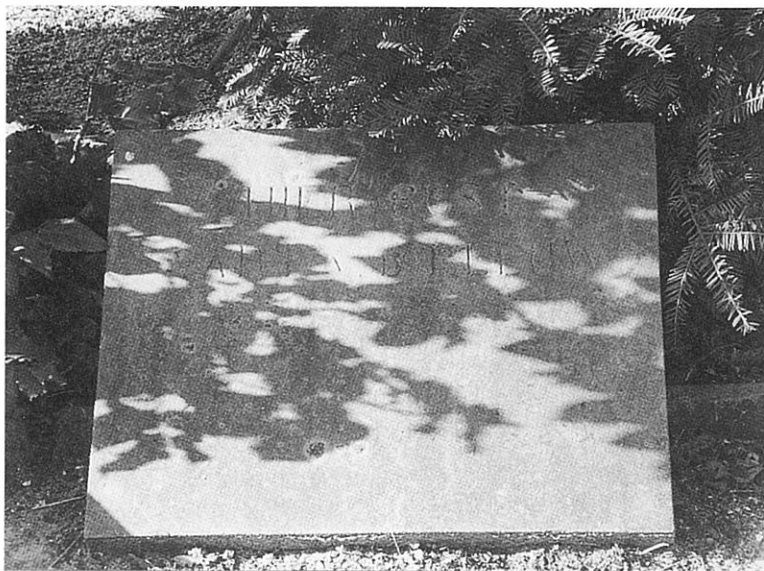
Ondanks waarschuwingen van voorbijgangers aan de tuinbaas om op zijn dochter te letten, omdat de meester een oogje op haar had, kreeg deze romance een gelukkig einde. Er liggen hier verscheidene nakomelingen van dit echtpaar begraven. Over het zogenaamde massagraf van de slachtoffers van het bombardement op het Bezuidenhout is al het een en ander geschreven in Historisch Voorburg Jaargang I,

nummer 2.

Maar tegen 1930 werd het op deze begraafplaats toch wel uitzonderlijk vol en tenslotte werd er een nieuwe begraafplaats aangelegd aan de Rodelaan. Momenteel vinden aan de Parkweg nog maar enkele teraardebestellingen plaats. Wellicht is het, nu de belangstelling voor begraven weer groeiende is, een goed idee om te bezien of er hier niet meer mogelijkheden tot begraven zijn.

Grafsteen van Aart van der Leeuw, een Voorburgs schrijver die in 1931 overleed.

Foto M.G. Trapman

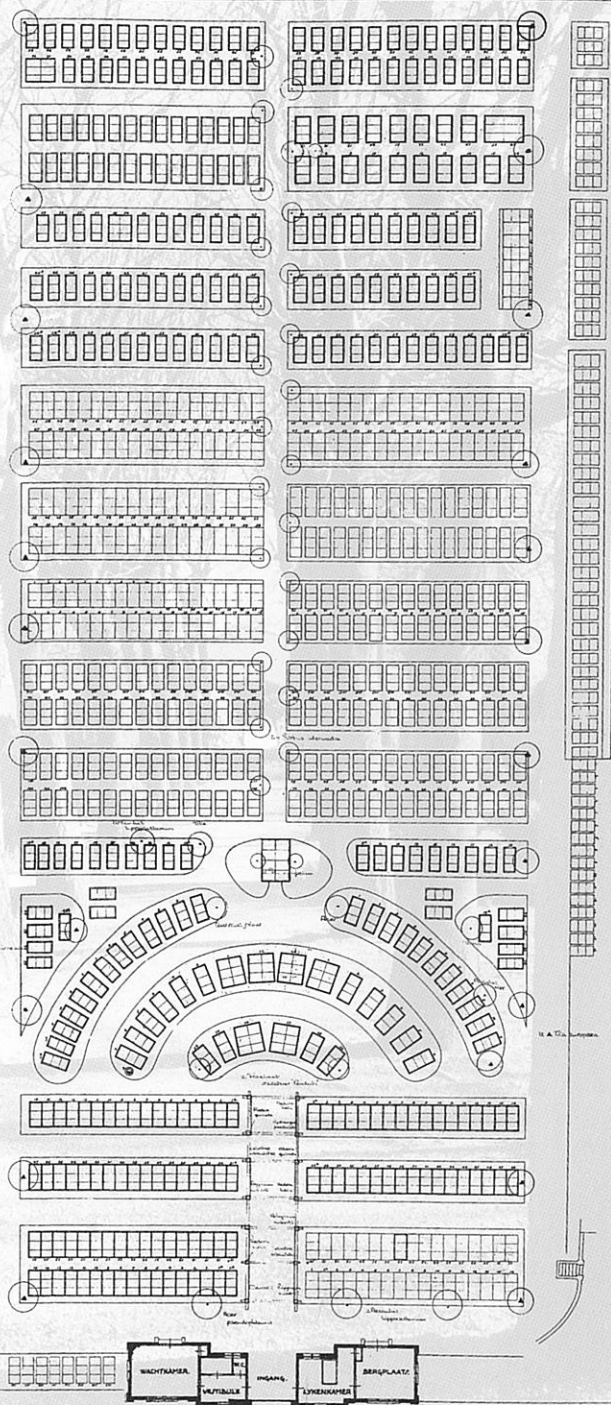


ALGEMEEN VOORBURG
ALGEMEENE
BEGRAAFPLAATS
SCHAAL 1:100
INDEELING
DER GRAVEN



VERKLARING

- PLAATZ VOOR KELDER
- EIGENDOM KELDER, NOG NIET IN GEBRUIK
- EIGENDOM KELDER, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET
- EIGENDOM KELDER, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET MET KIND
- 17 KILAF EIGENZANDGRAVEN, NOG NIET IN GEBRUIK
- 17 KILAF EIGEN ZANDGRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET
- 17 KILAF EIGEN ZANDGRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET MET KIND
- 17 KILAF ALGEMEENE GRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET
- 17 KILAF EIGEN ZANDGRAVEN, NOG NIET IN GEBRUIK
- 17 KILAF EIGEN ZANDGRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET
- 17 KILAF EIGEN ZANDGRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET MET KIND
- 17 KILAF ALGEMEENE GRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET
- 17 KILAF EIGEN ZANDGRAVEN, NOG NIET IN GEBRUIK
- 17 KILAF EIGEN ZANDGRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET
- 17 KILAF EIGEN ZANDGRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET MET KIND
- 17 KILAF ALGEMEENE GRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET
- 17 KILAF ALGEMEENE GRAVEN, GEHEEL OF GEDEELTLYK BEZET
- DOVENGRONDSCHE URN



Plattegrond van de begraafplaats.
 W. van der Sluijs (circa 1928).
 Foto M.G. Trapman

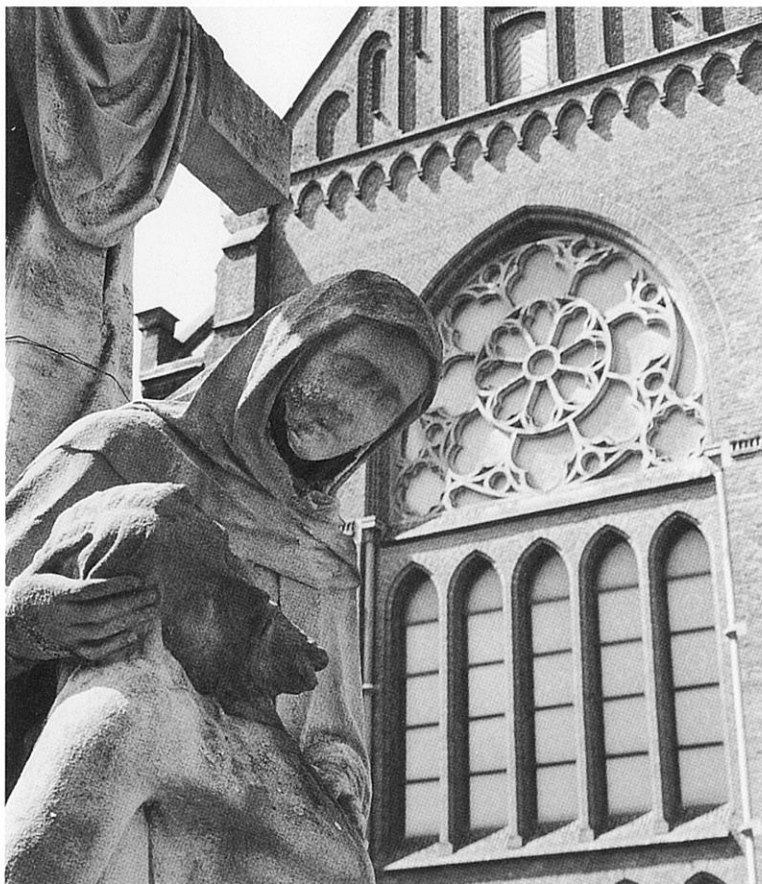
Het priestergraf van de St-Martinus

24

De danig in verval geraakte piëta wordt binnenkort opgeknapt.

Rechter pagina: Het beeld van Gerardus Majella in de kerk.

Foto's M.G. Trapman, 2000



Het katholieke kerkhof naast de St-Martinuskerk aan het Oost-einde werd in 1827 door pastoor Seegers gesticht. Nog in hetzelfde jaar liet hij op het kerkhof een priestergraf plaatsen. In 1899 liet Monseigneur van Stee het priestergraf vernieuwen en plaatste er een piëta op.

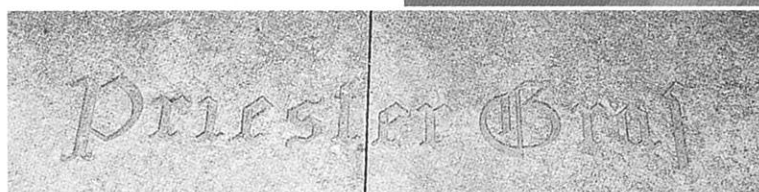
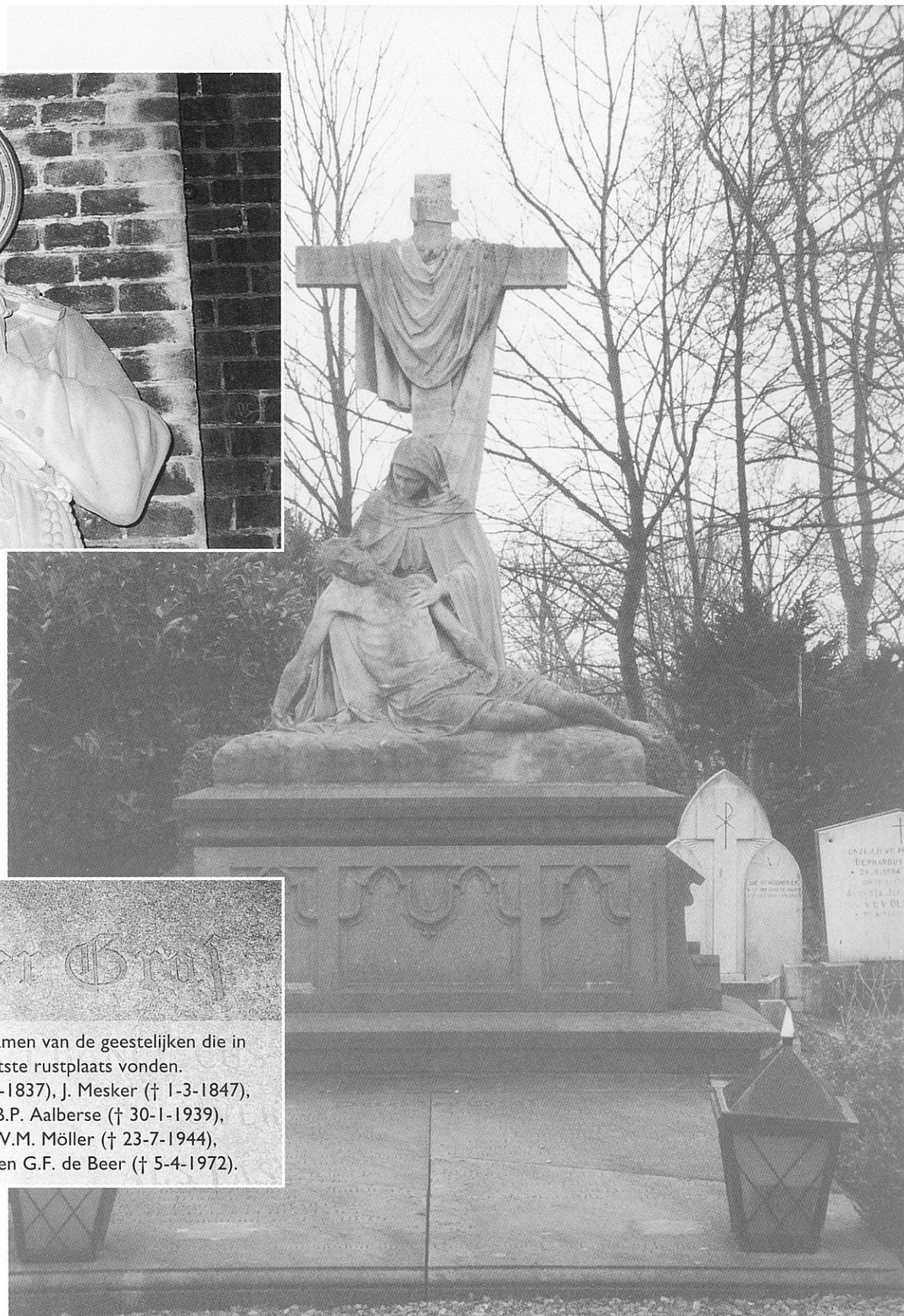
De opdracht hiertoe werd verleend aan de Haarlemse beeldhouwer Johannes P. Maas (1861-1941), die ook het beeld vervaardigde van de heilige Gerardus Majella dat zich in de St-Martinuskerk bevindt.

Het priestergraf bestaat uit twee

platte zerken en een piëta op een sokkel. Achter de piëta staat een kruis. Het geheel is geplaatst op een bakstenen fundering. Het beeld is vervaardigd uit Frans kalksteen; de sokkel is van Hene-gouws hardsteen.

De piëta stelt een van het kruis genomen Christus voor liggende op de schoot van een knielende Maria. Maria leunt tegen een achter haar staand kruis waarover een kleed gedrapeerd is. Op de sokkel onder de piëta staat de tekst: 'Pie Jesu Domine dona eis requiem' (Heer Jezus, vol barmhartigheid, geef hun rust in eeuwigheid).

Op de rand van de sokkel staat te lezen: 'Aandenken aan onze ouders B. van Buuren en C. Steenken'. Bernardus van Buuren (1798-1858), woonachtig te Voorburg en van beroep schippersknecht, schipper en tenslotte winkelier, was omstreeks 1855 ondervoorzitter en penningmeester van het R.K. Ambestuur. Dankzij de financiële steun van onder andere de familie van Buuren werd het pastoor Mesker mogelijk gemaakt om in het voorjaar van 1843 een begin te maken met het verbouwen van de St-Martinuskerk.



De twee zerken bevatten de namen van de geestelijken die in het priestergraf hun laatste rustplaats vonden.

Het zijn: Th. G. Seegers († 13-5-1837), J. Mesker († 1-3-1847),
W. van Stee († 29-7-1930), B.P. Aalberse († 30-1-1939),
F.P.J. Huf († 8-4-1944), J.B.W.M. Möller († 23-7-1944),
A.W. de Greef († 10-7-1970) en G.F. de Beer († 5-4-1972).